

EKSPERTGRUPPEN FOR NATIONAL ARKITEKTURPOLITIK

**UDFORDRINGSBILLEDE FOR EN KOMMENDE
NATIONAL ARKITEKTURPOLITIK**

EKSPERTGRUPPEN FOR NATIONAL ARKITEKTURPOLITIK

Pil Høyer Thielst, partner, Lundgaard & Tranberg Arkitekter

Helle Søholt, CEO & founding partner, Gehl

Ellen Braae, professor i landskabsarkitektur, Københavns Universitet

Kent Martinussen, direktør, Dansk Arkitektur Center

Marie Stender, seniorforsker, Aalborg Universitet

Ellen Højgaard Jensen, tidl. direktør for Byplanlab, underviser på Det Kongelige Akademi

Lene Dammand Lund, rektor, Det Kongelige Akademi

Lars Autrup, direktør, Akademisk Arkitektforening

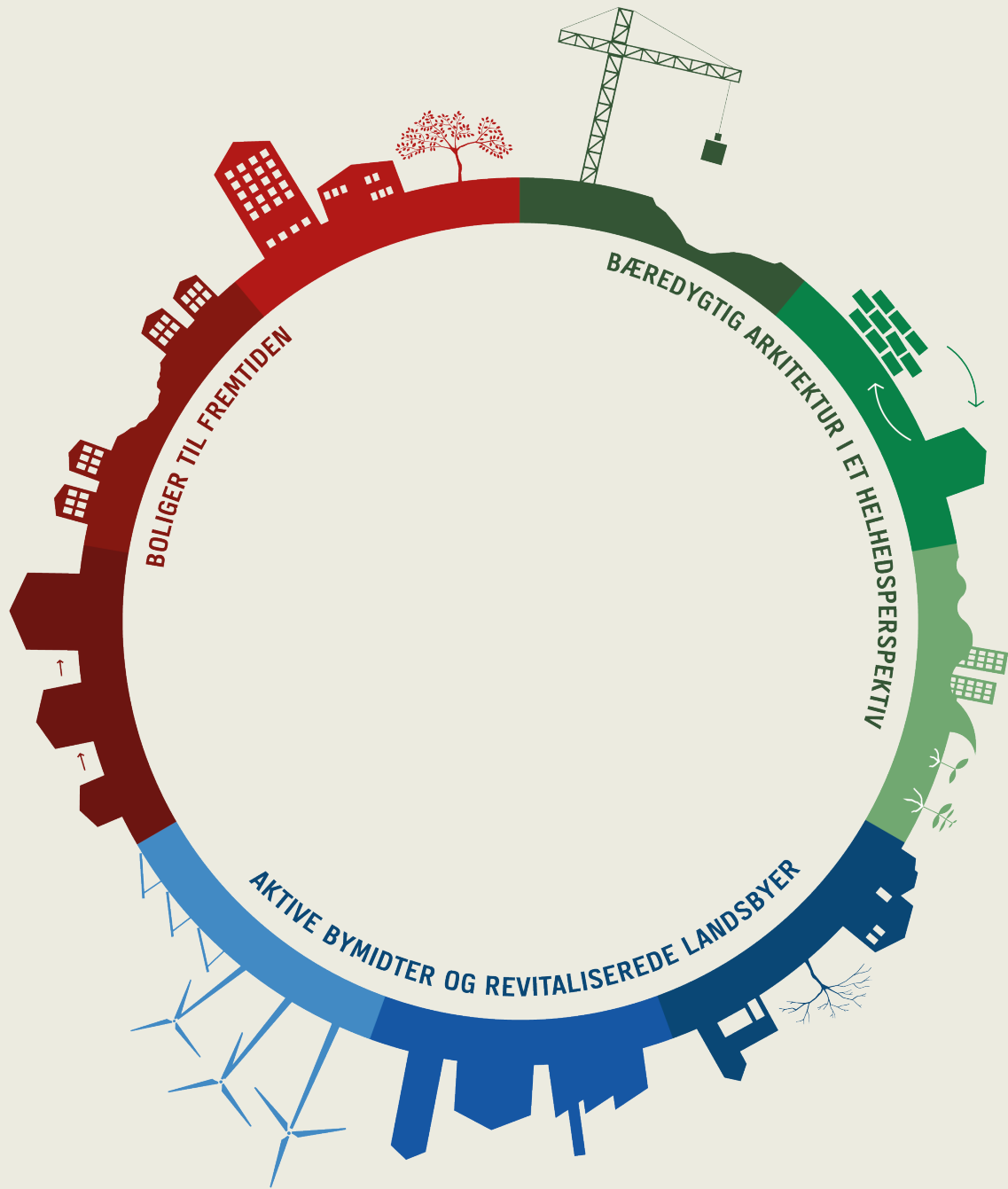
Anna Mette Exner, indehaver af Anna Mette Exner Arkitektur

Claus Sivager, stadsarkitekt, Frederiksberg Kommune

Sigrid Dahlerup, afdelingschef, Kulturministeriet

Indhold

Forord	5
Bæredygtig arkitektur i et helhedsperspektiv	6
1. Vi får for lidt arkitektonisk kvalitet for de penge og ressourcer, vi benytter	9
2. Vi mangler udvikling, formidling og anvendelse af nye bæredygtige løsninger i arkitekturen.....	11
3. Vi mangler forbindelse til naturen i det byggede miljø	13
Aktive bymidter og revitaliserede landsbyer	16
4. Vores bymidter mangler liv.....	17
5. Vi har for mange tomme huse uden en plan.....	19
6. Vores areal er begrænset, og det åbne land er under pres.....	21
Boliger til fremtiden	24
7. Boligernes ressourceforbrug er for højt	25
8. Vi bor blandt dem, vi ligner, og mødes mindre på tværs af sociale skel.....	27
9. Vores almene boliger rummer et uforløst potentiale	29
Litteraturliste	31

FORORD

Vi har i Ekspertgruppen for National Arkitekturpolitik fået et bredt kommissorium for en kommende national arkitekturpolitik. Konkret er vi blevet bedt om at se på udfordringer og anbefalinger inden for tre indsatsområder; *bæredygtig arkitektur i et helhedsperspektiv, aktive bymidter og revitaliserede landsbyer* samt *(alment) boligbyggeri til fremtiden*.

Præmissen for dette arbejde er, at arkitekturen spiller en central rolle i løsningen af samfundets udfordringer, fordi den udgør de rammer, vi allesammen lever og udfolder os i. Vi har en bred arkitekturforståelse og mener, at arkitektur er alt, der potentielt har en konsekvens for vores fysiske omgivelser. Det omfatter vores bygninger, byrum, landskaber og infrastruktur. Arkitekturen er et samfundsmæssigt anliggende, og derfor skal en kommende arkitekturpolitik også adressere de problemstillinger, vi som samfund står overfor. Det er med dette afsæt, at vi i Ekspertgruppen inden for kommissoriets rammer har søgt at identificere en række centrale samfundsmæssige udfordringer, hvor vi mener, at en arkitekturpolitik kan og bør spille en endnu mere aktiv problemløsende rolle.

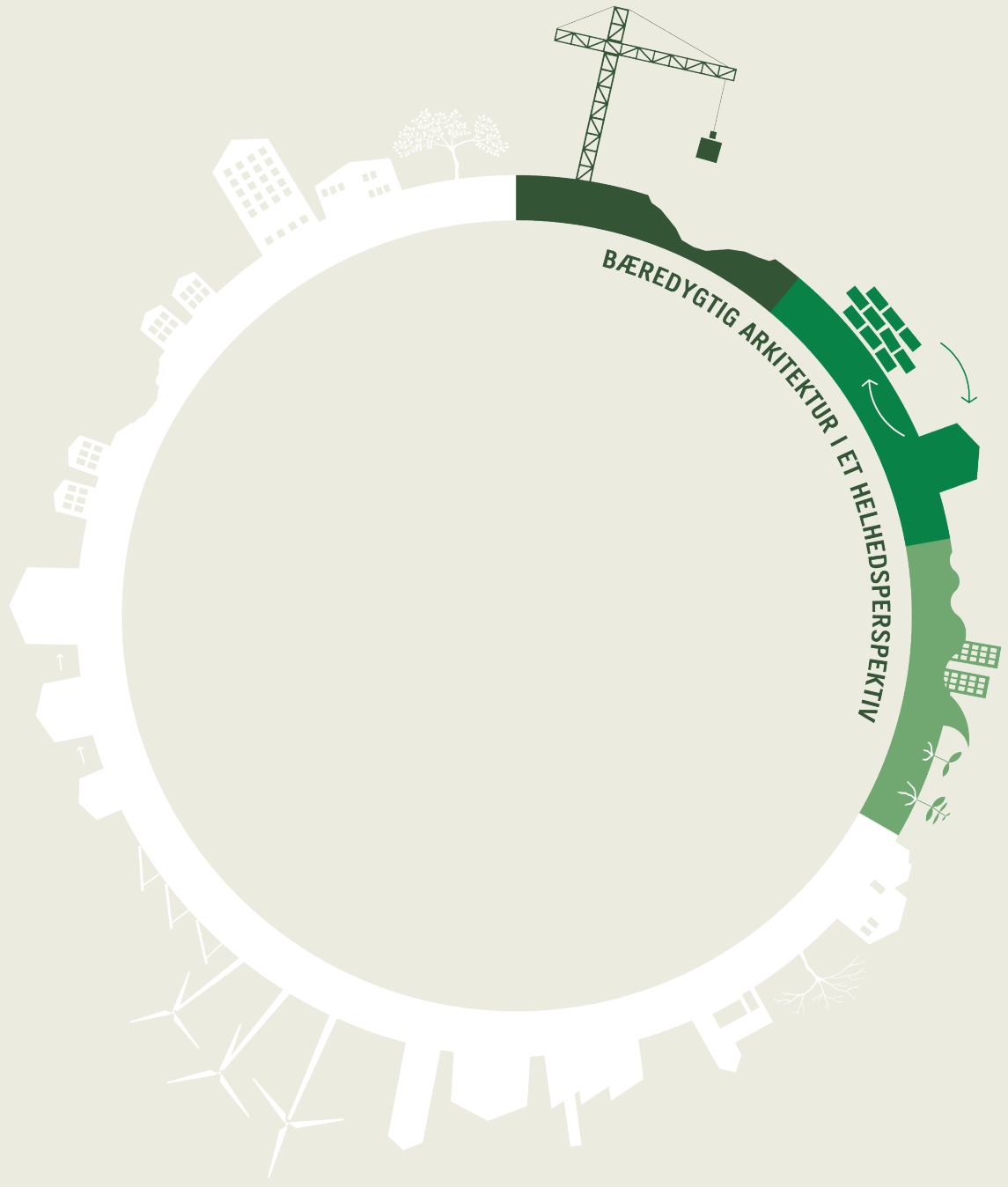
Udfordringsbilledet udgør første del af arbejdet med anbefalinger til en national arkitekturpolitik, der vil blive samlet og udgivet i en hvidbog. De ni udfordringer spænder bredt i både tematikker og skala. Det er derfor vores ambition, at instrumenterne til forandring vil rumme anbefalinger på flere niveauer: Fra meningsdannelse og kompetenceudvikling, over værktøjer og organisering til regelændringer og incitamentstrukturer.

Udfordringsbilledet er samtidigt en opfordring til offentlig debat om, hvordan vi skaber de bedste fysiske rammer for vores samfund, hvor bevidstheden om arkitektonisk kvalitet som en væsentlig værdiskabende byggesten står centralt. Vi deltager selv i debatten og ser frem til at modtage input, kritik, kommentarer, syns- og opmærksomhedspunkter.

Vi vil i denne sammenhæng sige stor tak til de mange oplægsholdere, interessenter og ikke mindst kommuner, som med stor generøsitet allerede har bidraget med viden, indsigt og konkret erfaring til kvalificering af vores arbejde – både her i udfordringsfasen, men i høj grad også i den begyndende løsningsfase.

Med jeres opbakning håber vi at kunne vise nye veje for en arkitekturpolitik, som skaber positiv forandring.

Ekspertgruppen for National Arkitekturpolitik

BÆREDYGTIG ARKITEKTUR I ET HELHEDSPERSPEKTIV

BÆREDYGTIG ARKITEKTUR I ET HELHEDSPERSPEKTIV

Vi står over for både en biodiversitets-, miljø- og en klimakrise, som stiller nye markante krav til alle sektorer i vores samfund, under hensyntagen til den sociale sammenhæng. Dette har i høj grad en rumlig dimension, og derfor er arkitekturen et vigtigt omdrejningspunkt for både udfordringer og løsninger.

Det kræver et paradigmeskifte, der indebærer en radikal ændring fra kun at tænke mennesket i centrum til at se mennesket som forbundet til og afhængig af en større helhed.

I dag kræver holdbare rammer for liv, at der i langt højere grad tages udgangspunkt i vores relationer til og samspil med omgivelserne og naturen. Arkitekturen skal udvikles med et stærkt fokus på økologisk helhedstænkning inden for de planetære grænser – dvs. grænserne for, hvornår menneskelig påvirkning fører til dramatiske ændringer for klodens miljøtilstand.

Bygge- og anlægssektoren udgør en af de største forbrugere af vores fælles ressourcer; areal og materialer, når de fysiske rammer om vores liv, relationer og samfund skabes.

Samtidig er arkitekturen – vores fysiske rammer – nødvendige for vores overlevelse og påvirker vores identitet, vores måde at opfatte verden på, vores adfærd, vores sociale relationer og vores muligheder for udfoldelse og udvikling. Man kan sige, at arkitekturen på denne måde har bidraget til vores samfunds udfordringer og samtidig er helt central, når løsningerne på samme udfordringer skal findes.

Der er behov for et fornyet blik på arkitekturens relevans og potentiale i lys af paradigmeskiftet. Arkitektonisk kvalitet er nøglen til denne forandring.

Arkitektur har altid været en grundsten i opbygning og organiseringen af vores samfund. Siden antikken har man arbejdet med arkitektonisk kvalitet bl.a. ud fra tre grundprincipper, som har udgjort en helhed; holdbarhed, brugbarhed og skønhed. Holdbarhed handler om stabilitet og et langt tidsperspektiv, brugbarhed om at arkitekturen understøtter de ønskede anvendelser, og skønhed om den måde, arkitekturen fremtræder på.

En bæredygtig omstilling kræver, at de tre grundprincipper for arkitektonisk kvalitet videreudvikles for at blive relevante i vores tid:

HOLDBARHED handler i dag om en meget større bevidsthed om den langsigtede holdbarheds betydning for klima og miljø. Det handler desuden om, at skønhed i høj grad hænger sammen med holdbarhed, da vi passer meget bedre på de fysiske miljøer og objekter, vi finder smukke og derfor holder meget af.

BRUGBARHED handler i dag ikke kun om arkitekturens funktion som ramme om menneskers levede liv. Den handler om arkitekturens samspil med og konsekvenser for kloden, dens ressourcer og den natur vi er uløseligt forbundne med – med alt levende.

SKØNHED handler i dag om de værdier, vi har som samfund og er derfor ikke en statisk størrelse. Skønhed handler bl.a. om, at ingen sociale grupper, uanset køn, kultur, krop, behov og alder efterlades uden muligheden for et godt liv. Skønhed kan sanses og er afgørende for vores velbefindende. Skønheden afspejler vores samfundsværdier, kulturarv, og den forbinder os via sanserne med vores kultur, historie og identitet.

Denne opdaterede forståelse af arkitektonisk kvalitet stiller fornyede og på mange områder højere krav til, hvordan vi tilgår det byggede miljø.

Nedenfor er opstillet de tre mest presserende udfordringer for at skabe *bæredygtig arkitektur i et helhedsperspektiv*, når vi planlægger, bygger, istandsætter og transformerer samt omsætter ny viden til praksis.

De tre delelementer af arkitektonisk kvalitet kommer desuden til at være udgangspunktet for tilgangen til mange af de centrale spørgsmål, som relaterer sig til *aktive bymidter og revitaliserede landsbyer* samt vores *boliger i fremtiden*.

VI FÅR FOR LIDT ARKITEKTONISK KVALITET FOR DE PENGE OG RESOURCER, VI BENYTTER

En bæredygtig grøn omstilling, som hænger sammen socialt og økonomisk, er en af de største udfordringer, vi som samfund står over for. Det kræver alle sektors bidrag for at komme i mål, og der er nu blandt alle aktører i byggebranchen momentum til at rykke ambitiøst på dagsordenen.

Klimapartnerskabet for bygge- og anlægssektoren anslår, at bygninger, broer og veje står for 30% af Danmarks CO₂-udledning. Godt 20 % kommer fra opvarmning og drift af bygninger og 10 % stammer fra produktion af byggematerialer samt bygge- og anlægsprocessen. Nedrivning er ikke inkluderet i ovenstående forbrug.

Kilde: Regeringens klimapartnerskaber, Bygge- og anlægssektoren. (2020). *Anbefalinger til regeringen fra Klimapartnerskabet for bygge- og anlægssektoren.*

Ressourceforbruget i bygge- og anlægssektoren er enormt. Bygninger, broer og veje står alene for 30% af Danmarks CO₂-udledning, og bygge- og anlægsbranchen står for 35% af affaldsproduktionen.¹ Det er ikke bæredygtigt i længden, hverken klima- eller miljømæssigt, økonomisk eller socialt. Jordens ressourcer er ikke udtømmelige, og det stiller krav til, hvordan vi disponerer og optimerer forbruget af råstoffer, materialer og energi, så det hænger sammen økonomisk, uden at det medfører en social slagside, som udfordrer vores sammenhængskraft som land.

Vores byggede miljø forbruger samlet en stor del af vores ressourcer, både i form af materialer, areal og økonomi. Samtidig er der i stigende grad en erkendelse af, at der fås for lidt arkitektonisk kvalitet for de ressourcer, der benyttes.

Der er efterhånden mange eksempler på, at når der planlægges, projekteres og bygges, at der i udførelsen er et større fokus på kortsigtet økonomisk gevinst frem for langsigtet kvalitet. Løsningerne bliver ofte generiske frem for at være steds- og brugertilpassede. Det betyder, at der ikke er langt til nedrivning, også for den del af bygningsmassen, der kun er 30-50 år gammel.

Det kan ses og mærkes. Der er intet, der kan skabe debat, som når de arkitektoniske løsninger ikke er gennemtænkte eller er for dårligt udførte. Desuden er der, til trods for store investeringer i boliger og byområder, fortsat udfordringer med at få løftet socialt udsatte områder og skabt holdbare forudsætninger for en mere blandet levende by. Det er hverken tilfredsstillende eller holdbart i det lange løb, og vi får i sidste ende for lidt kvalitet for de mange ressourcer – arealer, materialer og økonomiske midler – som vi udvinde, optager og investerer.

¹ Regeringens klimapartnerskaber, Bygge- og anlægssektoren. (2020). *Anbefalinger til regeringen fra Klimapartnerskabet for bygge- og anlægssektoren.*

Bygge- og anlægssektoren beskæftiger knap 200.000 medarbejdere og omsatte i 2022 for 366 mia. kr.

Kilde: Byggeriets handletank for bæredygtighed. (2024). *Bygge- og anlægssektorens handletank på vej mod bæredygtighed i byggeriet.*

Et fokus på arkitektonisk kvalitet ud fra de i indledningen nævnte tre grundprincipper – holdbarhed, brugbarhed og skønhed – og den værdiskabelse der ligger heri, bør være målestok for, hvordan vi som myndigheder, bygherrer og fagpersoner tilgår arkitekturen og vores byggede miljø. Det gælder, når vi bygger nyt, istandsætter og transformerer. Det kræver en helhedsorienteret tilgang, en tilgang som er inkluderende og tværfaglig som formår at tænke miljømæssig og social bæredygtighed inden for en given økonomisk ramme fra begyndelsen. Vi er efterhånden der, hvor det hverken er etisk ansvarligt eller økonomisk langtidsholdbart at undlade at tage de fornødne miljømæssige og sociale hensyn.

Den demokratiske inddragelse er her vigtig. Vi har i Danmark en lang og god tradition for vidensdeling mellem myndigheder og civilsamfund. Det gælder både hverdagens foreningssamarbejder og borgerinddragelse ved byggeri og byudvikling. De gængse og formelle rammer er dog udfordrede på repræsentationen, særligt i forhold til minoriteter, mennesker med funktionsnedsættelse og de yngre generationer. Der er brug for nye modeller og processer for borgerinddragelse i de offentlige processer og foreningsengagementet samt øget fokus på udvikling af universelt design.

Udfordringen for det byggede miljø i en dansk kontekst i dag er, at potentialer i og konsekvenser for helheden ikke vægtes i tilstrækkelig grad. Det fører beklageligvis til for meget uhensigtsmæssigt og uninspireret byggeri. Bæredygtighed i formgivning af vores fysiske omgivelser er derfor forudsat af et konstant fokus på den arkitektoniske kvalitet, hvor vi rammer den rette balance mellem holdbarhed, brugbarhed og skønhed. Uden dette fokus er opgaven ikke løst.

Ekspertgruppen vil i sin hvidbog til en ny national arkitekturpolitik adressere:

- Hvordan vi fremmer og skærper et fornyet fokus på arkitektonisk kvalitet, når vi planlægger, prioriterer og anvender de stadig mere knappe ressourcer til vores boliger, bygninger, byrum og anlæg, byer og landskaber. Dette bør ske med en helhedsorienteret tilgang, hvor både holdbarhed, brugbarhed og skønhed indtænkes i gentænkt form, nationalt og lokalt.

2.

VI MANGLER UDVIKLING, FORMIDLING OG ANVENDELSE AF NYE BÆREDYGTIGE LØSNINGER I ARKITEKTUREN

Den grønne omstilling stiller øgede krav til innovation, eksperimenter og reel implementering af bæredygtige løsninger i udformningen af vores fysiske miljø. En vigtig del af dette er, at vi bliver bedre til at udvikle, formidle og sikre, at vi anvender eksisterende og ny viden (både dansk og international) i praksis.

I dag udvikles og implementeres der både herhjemme, i vores nær-område, EU, og bredere på globalt plan løbende ny viden. Der findes allerede en lang række innovative ideer til, hvordan vi udformer og indretter vores boliger, byrum, byer, landskaber og infrastruktur på nye strategiske og bæredygtige måder ved hjælp af løsninger, kompetencer, materialer og teknologier. Eksempelvis arbejdes der med øget transformation af bygningsmasse og byrum, energieffektivisering ved lavere og grønnere energiforbrug og brug af biogene materialer. Behovet for forskning og udvikling i feltet er fortsat stort og nødvendigt at prioritere, når bygge- og anlægssektoren skal omstilles.

Der er desuden behov for, at allerede kendt viden og eksisterende løsninger udbredes og anvendes. Relevante aktører, herunder forskere, virksomheder og myndigheder har en stor opgave i løbende at bidrage til udvikling, formidling og implementering af viden, som kan understøtte den grønne omstilling.

Det er en samfundsudfordring, at koblingen mellem viden og praksis inden for planlægning og byggeri er for svag, og at det går for langsomt med på den ene side at udvikle ny viden og på den anden side at udbrede og implementere eksisterende viden om mere bæredygtige løsninger og metoder i praksis.

Omsætning af viden til praksis, herunder potentialet for skalering, har vist sig vanskelig, særligt henset til tre forhold 1) bygge- og anlægsprocessernes incitamentstrukturer, 2) adgangen til risikovillig kapital og den tilgang, vi har til risikohåndtering samt 3) det eksisterende regelkompleks ift. byggeri og planlægning.

Ad 1) Bygge- og anlægsbranchen er en stor og kompleks sektor målt i antal beskæftigede og omsætning med en bred vifte af parter som bygherrer, udførende entreprenører og håndværkere, rådgivere, materialeproducenter, lovgivere, myndigheder og civilsamfund. Alle

udgør de hvert et led i byggeriets værdikæde, der strækker sig over planlægning, udformning, opførelse, drift og anvendelse, transformation, vedligeholdelse og nedrivning. Det udfordrer den arkitektoniske kvalitet og nye løsninger, hvis ikke det efterspørges, indtænkes og prioriteres som målsætning i starten af værdikæden og derved tages i betragtning i alle led af byggeprocessen.

Ad 2) Forretningsmodellerne i bygge- og anlægsbranchen tenderer til at favorisere konventionelle løsninger, da investeringerne er store og incitamentet til at tage risiko er lav. Der er bredt i branchen en stigende erkendelse af, at der mangler bæredygtige forretningsmodeller, risikovillig kapital samt nye modeller for risikohåndtering ved innovation.

Ad 3) Byggeri og planlægning er reguleret på flere lovgivningsniveauer, der inkluderer EU, staten og kommunerne. Hertil er en del af myndighedsudøvelsen outsourcet til private aktører i forskellige certificeringsordninger. Endeligt har Danmark tilsluttet sig og underskrevet en række internationale konventioner og charterer som forpligter os til at varetage en række beskyttelseshensyn af både bygningsmasse og landskaber. Lovkomplekset indeholder blandt andet miljølovgivning, byggelovgivning, planlægningslovgivning, arbejdsmiljølovgivning, privat kontrakhåndtering og udbudslovgivning. Det er en udfordring, at der mangler gennemsigtighed, overblik, sammenhæng og kompetencer ift. at kunne navigere og udnytte reglernes mulighedsrum, når nye og bæredygtige arkitektoniske løsninger skal implementeres. Desuden at regler, standarder og krav kan være modstridende, unødigt komplekse og endda virke mod hensigten som barrierer for innovative, projektilpassede løsninger².

Selvom der findes viden og vilje blandt byggeriets parter om, hvordan der planlægges og bygges bæredygtigt og med arkitektonisk kvalitet – dvs. holdbart, brugbart og skønt, gør ovenstående det vanskeligt at implementere i praksis. Det resulterer i, at omsætning af viden til praksis går for langsomt.

Ekspertgruppen vil i sin hvidbog for en ny national arkitekturpolitik adressere:

- Hvordan vi understøtter den fortsatte forskning og udvikling og ikke mindst, hvordan det sikres, at viden om og kompetencer i bæredygtige løsninger og metoder bliver udbredt og brugt i praksis, når vi bygger og planlægger.

² Strateginetværk for Bæredygtigt Byggeri. (2023). *BR18 og bæredygtighed – 12 dilemmaer fra byggeriets praksis*. Strateginetværk for Bæredygtigt Byggeri. (2024). *Bæredygtighed i snitfladerne mellem planlov og byggelov*.

3.

VI MANGLER FORBINDELSE TIL NATUREN I DET BYGGEDE MILJØ

I takt med at vores byer vokser i både højden og bredden, og vi bor stadig tættere, presses landskabet omkring byerne, og i byerne bliver rummene mellem bygningerne trængt. Byerne mister sine grønne områder og åbne rum. Der opstår en følelsesmæssig distance til naturen, når vi ikke ser og mærker den. Derudover sætter byudviklingens manglende fokus på det underliggende landskab og naturens tilstedeværelse den danske flora og fauna under pres. Det udfordrer også klimatilpasningen og håndteringen af vand og stigende temperaturer.

Pladsen er generelt trang i Danmark, hvor størstedelen af vores areal enten er opdyrket, bebygget eller befæstet (se også udfordring 6 for arealplanlægning). Byggeri og anlæg fylder stadig mere i dette billede. Det presser de komplekse økosystemer, som danner grundlag for biodiversiteten, der kræver store sammenhængende områder for at trives. Det presser også kvaliteten af de åbne rum i byerne, dvs. holdbarheden, brugbarheden og skønheden i dem mindskes og dermed svækkes også grundlaget for vores naturfølelse.

Den oplevede forbindelse mellem mennesket og det grønne – naturfølelsen – svækkes i takt med, at vi ser og mærker natur mindre i vores omgivelser, gader og byrum. Svækkes naturfølelsen, mindsker det vores forståelse af, hvilken helhed vi mennesker indgår i, og i sidste ende kan det gå ud over vores miljø og klima³.

Hvor biodiversitet kun sikres via store sammenhængende naturarealer, er rekreative grønne områder i byerne helt essentielle ift. at skabe forbindelse mellem by og natur, samtidig med at de styrker vores velbefindende. Det er veldokumenteret, at der er en nær sammenhæng mellem trivsel, velvære og adgangen til det grønne⁴.

De voksende byer, hvor vi bor stadig flere og tættere, stiller nye og øgede krav til, hvordan vi former og forvalter samspillet mellem det underliggende landskabs terræn og beskaffenhed - dens natur på den ene side og på den anden de byggede strukturer og de åbne rum mellem bygningerne⁵. Der er behov for at prioritere og indtænke naturgrundlaget i byerne både af hensyn til rekreation og naturfølelse

Årsagerne til biodiversitetens konstante tilbagegang skyldes først og fremmest mangel på plads af en vis kvalitet og utilstrækkelig beskyttelse mod direkte og indirekte presfaktorer og trusler.

Kilde: Biodiversitetsrådet. (2022). *Årsrapport 2022. Fra tab til fremgang.*

³ Concito. (2023). *Biodiversitetens betydning for fremtidens arealanvendelse.*

⁴ Stigsdotter, Ulrika K. m.fl. (2011). *SUSY Grøn: Brug af grønne områder og folkesundhed i Danmark.*

⁵ McHarg, Ian. (1969). *Design with Nature.*

og for at skabe tilstrækkelig plads til håndtering af såvel vand som stigende temperaturer.

Skygge og fordampning fra overflader og planter gør, at den gennemsnitlige overfladetemperatur i grønne byrum er mellem 8-12 grader lavere i forhold til omkringliggende byområder.

Kilde: Concito. (2024).
Naturbaserede byer.

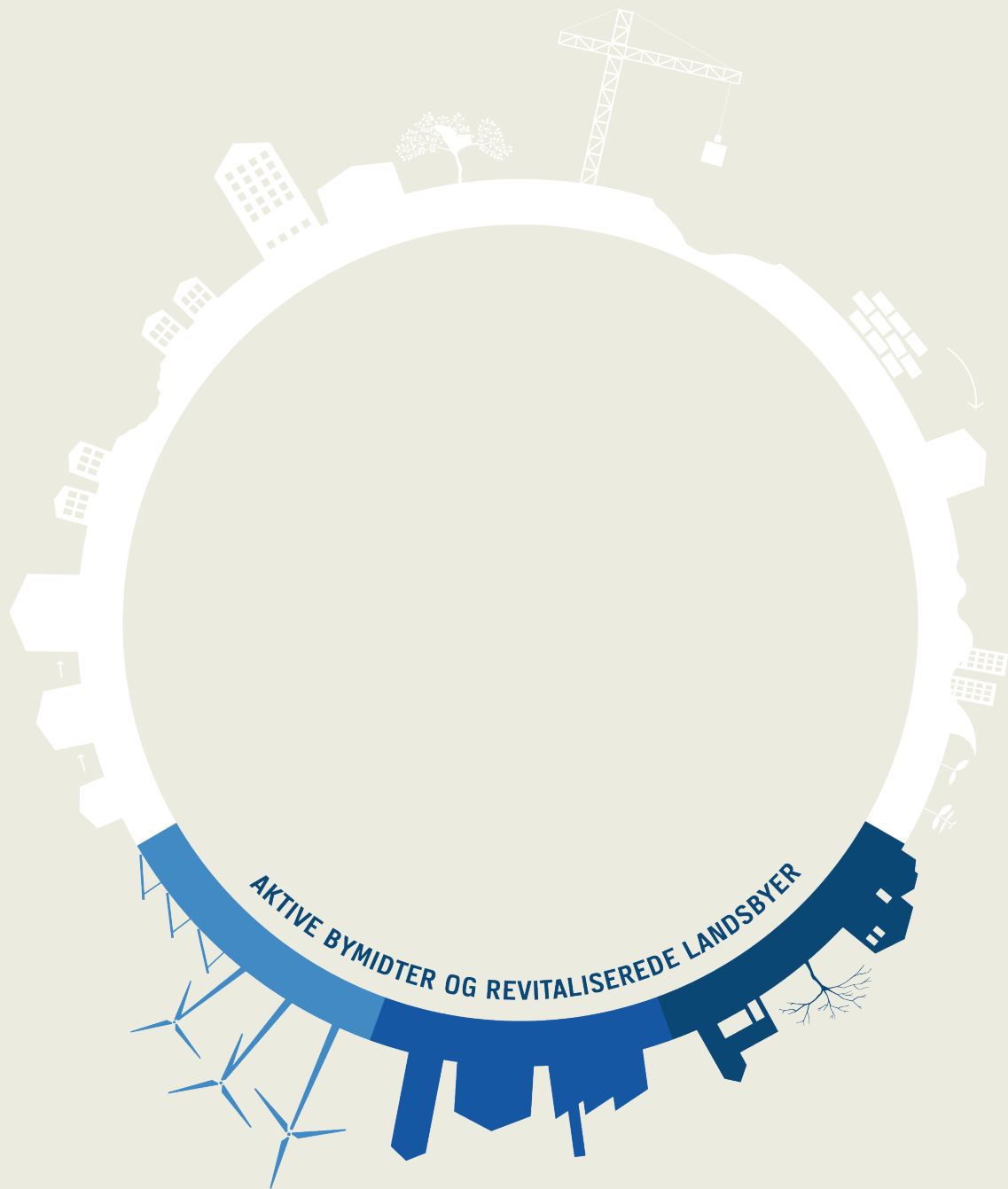
Samtidig med, at afstanden til naturen synes at vokse, bliver klimaforandringerne mere nærværende. Vores byer og landskaber står over for kæmpe forandringer og udfordringer. Ikke mindst som følge af stigende temperaturer og pres fra vand 'oppefra' i form af mere og kraftigere regn. Men også 'udefra' som stigende havvand og 'nedefra' som stigende grundvand. Det stiller igen nye og øgede krav både til det, vi allerede har bygget og til anvendelser og udformning af byer og landskaber i fremtiden.

Vi er særligt sårbare over for disse forandringer på grund af øget byspredning, herunder også i klimaudsatte områder nær kysten, for tætning af bymassen og den markante øgning af befæstede arealer i byer og forstæder. Vores forudsætninger for at håndtere de øgede temperaturer og den øgede nedbør bliver dårligere, når vi ikke har tilstrækkelige grønne arealer til at håndtere det.

Det er en udfordring, at vores byggemåder har bidraget til at bygge os væk fra landskab og natur. Dette har reduceret den fornødne plads til at håndtere klimaforandringernes indvirkning, øget presset på de rekreative arealer og svækket naturfølelsen. Samtidig rummer arkitekturen potentiale til på ny at styrke relationen.

Ekspertgruppen vil i sin hvidbog for en ny national arkitekturpolitik adressere:

- Hvordan vi fremmer arkitektur, der kan bidrage til at genetablere forbindelsen mellem natur og menneske på ny, der kan understøtte rekreative potentialer og skabe rum for biodiversitet og klimatilpassede løsninger.

AKTIVE BYMIDTER OG REVITALISEREDE LANDSBYER

Indsatsområdet om aktive bymidter og revitaliserede landsbyer handler om, hvad vi skal samles om i fremtiden, og om de udfordringer der i dag opleves i landdistrikterne og mindre landsbyer samt i det omkringliggende landskab.

Den strukturelle udvikling med stigende affolkning i yderområderne, en aldrende befolkning og ændrede adfærdsmønstre på tværs af landet har konsekvenser for vores byggede miljø. Det rejser spørgsmål om, hvordan vi med arkitektonisk kvalitet kan bidrage til bymidtens fortsatte relevans og om, hvordan den tomme bygningsmasse samt organisering af vores areal og det åbne land og de mange interesser, der er på spil her, kan håndteres.

Den opdaterede forståelse af arkitektonisk kvalitet, der indeholder et skærpet grønt og socialt fokus på holdbarhed, brugbarhed og skønhed stiller fornyede og på mange områder højere krav til, hvordan vi tilgår vores bymidter, funktionstømte bygninger samt det åbne land.

I det følgende behandles de tre centrale udfordringer: bymidten mangler liv, hvad gør vi med tomme bygninger, og hvordan håndterer vi ønsker og krav til det begrænsede areal og det åbne land, hvor ændringer i klima og miljø i stigende grad får konsekvenser i landskabet.

4.

VORES BYMIDTER MANGLER LIV

Bymidterne har traditionelt været et vigtigt samlingssted for socialt liv, økonomisk aktivitet, service og kultur. Det er her, vi har mødet og set hinanden, købt vores varer og fået vores nyheder. Bymidterne indeholder derfor ofte kulturarv - bygninger og byrum - som er vigtige for vores identitet, historie og kollektive hukommelse. Men vi kommer mindre i bymidterne i dag end tidligere, og det risikerer at tømme byerne for liv.

Som byrum har bymidten bl.a. med sin historie og kulturarv stadig potentiale til at danne ramme om gode oplevelser, tilbyde sociale samlingssteder og invitere til handel og interaktion. En levende bymidte gør det attraktivt at bo, arbejde i og besøge en by, men den er mange steder under pres.

Selvom der mange steder åbner flere restauranter og caféer, ses der en stigende grad af funktionsudtømmning af bymidterne og handelsstrøg i alle dele af landet. Det sker nogle steder som følge af affolkning og de fleste steder som følge af ændret adfærd, herunder nye arbejds-, handels- og transportmønstre.⁶

Særligt ændrede handelsmønstre i form af øget e-handel og konkurrence fra butikks-/aflastningscentre uden for bymidterne har en (drærende) indvirkning på handelslivet "inde i byen". Placeringen af store indkøbscentre og supermarkeder med gode parkerings- og til- og frakørselsforhold i byernes periferi har f.eks. været med til at fjerne behovet for at besøge bymidterne. I dag er disse centre også udfordret af ændrede handelsmønstre, som presser detailhandlen. Helt konkret kommer det til udtryk ved et overskud af tomme butikslokaler⁷ samt utidssvarende og funktionsudtømte bygninger særligt i byens midte.

Trods mange initiativer til at vende den negative udvikling (både fysisk, socialt og økonomisk), er mange bymidter i dag fortsat udfordrede. Blandt andet fordi det er svært at give svar på, hvad borgerne nu skal samles om i byerne, og hvad bymidterne fremover skal kunne tilbyde borgerne, når de centrale funktioner som handel og offentlige/private servicetilbud er reduceret eller helt forsvundet.

Den udfordrede bymidte er altså en kompleks problemstilling, som involverer mange aktører; offentlige (især kommunale), erhvervsliv og borgere, som alle kan have forskellige interesser og prioriteter

Udvikling i antal butikker i Danmark:

Dagligvarer

2008: 8311

2022: 6750

Udvalgsvarer

2008: 20248

2022: 17898

Kilde: Erhvervsministeriet. (2024). *Bæredygtige og levende bymidter*.

⁶ Partnerskab for Levende Bymidter, Bolig- og Planstyrelsen. (2021). *Anbefalinger til stat, kommune og erhvervsliv*.

⁷ Erhvervsministeriet. (2024). *Bæredygtige og levende bymidter*.

for bymidten. Hertil kommer en række stedbundne forhold: Beliggenhed (i forhold til andre byer, erhverv, uddannelse, infrastruktur m.m.) samt en række faktorer ift. bymidtens udformning, private og offentlige servicetilbud, kulturliv samt den kulturarv og -historie, som er et uhyre vigtigt vidnesbyrd om vores fælles identitet.

Den funktionsudtømte bymidte medfører, at kvaliteten i byrummet, og dermed dét, som tidligere har afspejlet den lokale tilknytning og identitet, forringes. Bymidten, som vi kendte den, har umiddelbart mistet sin relevans som samlingssted og bliver derfor ikke længere brugt i samme grad eller på samme måde som tidligere.

På byrums- og bygningsniveau medfører dette, at værdien af bymidten og dens bygninger forringes. Både i værdi (kroner og øre) og som et attraktivt udfoldelsessted.

Med den faldende værdi i kroner og øre falder også incitamentet til at udvikle, vedligeholde og investere i bymidten og dens bygninger. Hermed er der en risiko for, at byrummet forfalder, og at en negativ udvikling accelereres.

Også socialt mister bymidten værdi, når den opleves som utidssvarende og derved mister sin attraktivitet og status som identitetsskabende sted, som borgerne føler en stolthed over og et tilhørsforhold til.

Den udfordrede bymidte fremstår i dag derfor ofte som et utidssvarende byrum, med en udformning, som ikke længere er relevant – det er f.eks. tomme bygninger, som ikke bruges eller store ubenyttede parkerings- og vejarealer, som samtidig giver udfordringer med afledning af de øgede mængder af regnvand.

Ekspertgruppen vil i sin hvidbog for en ny national arkitekturpolitik adressere:

- Nye måder at anvende de funktionstømte arealer og bygninger samt udvikle plan- og byudviklingsværktøjer til at prioritere, håndtere og fremme socialt liv, kulturarv, biodiversitet og klimatilpasning på en stedstilpasset hensigtsmæssig måde.

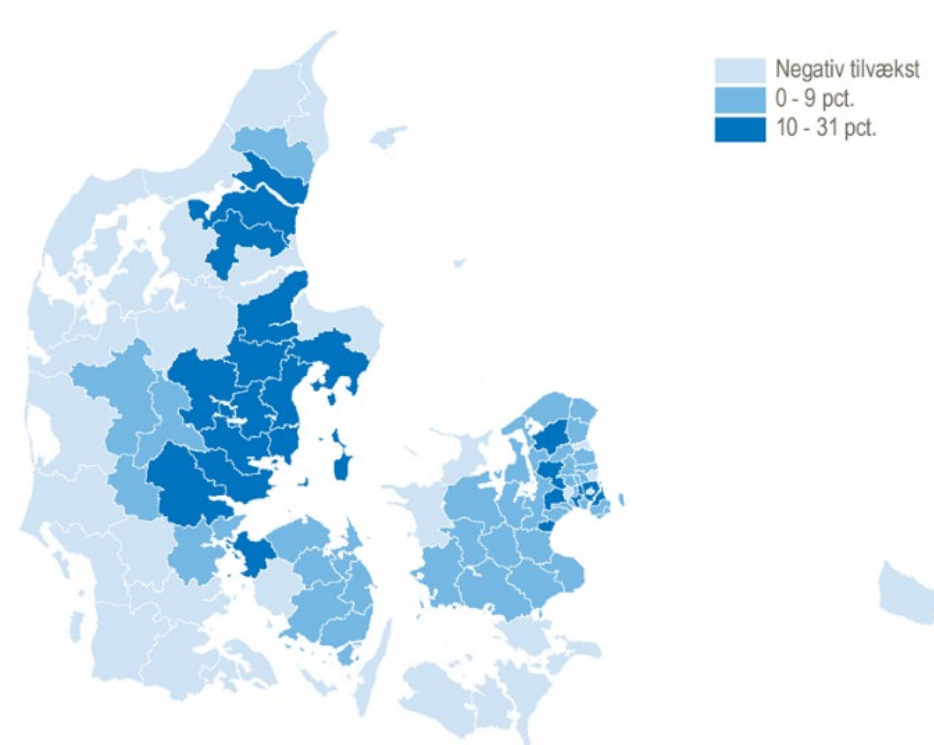
5.

VI HAR FOR MANGE TOMME HUSE UDEN EN PLAN

I landets større byer og nogle af de største byer i de enkelte kommuner (hovedbyer) er der i dag mangel på boliger. Omvendt er der overskud af boliger og bygninger i mange landdistrikter, og fremskrivninger tegner et billede af, at befolkningsantallet til stadighed bliver mindre i disse områder.

En hovedtendens i denne strukturelle udvikling er, at priserne på boliger og bygninger stiger, hvor der er en mangel (landets større byer og kommunernes hovedbyer), mens boliger og bygninger i flere landdistrikter er svære at sælge og dermed står tomme og forfalder.

Resultatet er en stigende ubalance mellem udbud og efterspørgsel på bygninger og boliger med en overskydende bygningsmasse i særligt landdistrikterne til følge.

Figur 1: *Fremskrevet befolkningstilvækst på kommunalt niveau 2023 - 2050*

Kilde: Danmarks Statistik. (2023). *Nyt fra Danmarks Statistik 1. juni 2023 - Nr. 190.*

Fremskrivninger fra Danmarks Statistik viser, at der ikke er udsigt til, at den demografiske udvikling vender.

Figur 1 fremskriver, at 36 kommuner frem mod 2050 vil have en negativ befolkningstilvækst. Omvendt fremskrives 21 kommuner til at have en befolkningstilvækst på mere end 10%.

Det stigende antal tomme bygninger i især landdistrikterne er en udfordring, fordi denne bygningsmasse har en direkte negativ indflydelse på lokalsamfundene.

Dels skæmmer bygningerne omgivelserne, dels kan de skabe en usikkerhed om det lokale ejendomsmarked. Dette ved at forringe værdien af boligerne i lokalområdet og dermed forringe andre bolig-ejeres mulighed for at sælge i det hele taget, hvilket også har en negativ indvirken på boligmobiliteten. Desuden kan samfundet miste værdifuld kulturarv og lokal identitet, når der sker bygningsforfald eller nedrivninger.

Endvidere kan tomme huse blive anvendt til spekulationsudlejning målrettet socialt udsatte, hvilket igen kan udfordre både kommuner og lokalsamfund økonomisk og socialt.

Den manglende efterspørgsel på bygningsmassen i landdistrikterne frem mod 2050 medfører, at der bør tages stilling til, hvilke bygninger der skal nedrives, og hvilke der skal bevares og videreudvikles. Dette kræver prioriteringsværktøjer – særligt for kommunerne.

Den tomme bygningsmasse kan potentielt udnyttes som en ressource. En strategisk prioritering af bygningsmassen med udgangspunkt i bygningernes arkitektoniske kvalitet og sammenhæng til landskabet kan pege på, hvordan bygningsmassen håndteres: Hvilke bygninger bærer en særlig lokal identitet eller stedsspecifik værdi, og hvilke bygninger kan nedrives med henblik på at frigive areal f.eks. til større sammenhængende naturområder. Ved en sådan prioritering kan der frigives byggematerialer, som kan udnyttes cirkulært og dermed bruges dér, hvor der er behov for nye bygninger.

Ekspertgruppen vil i sin hvidbog for en ny national arkitekturpolitik adressere:

- Hvordan vi håndterer såvel den overskydende bygningsmasse, herunder prioriterer i og understøtter at denne del af bygningsmassen kan indgå i et cirkulært kredsløb med den bygningsmasse, vi gerne ser bevaret.

6.

VORES AREAL ER BEGRÆNSET, OG DET ÅBNE LAND ER UNDER PRES

Danmarks areal er en knap ressource, og der er i stigende grad mangel på plads til at håndtere de mange pladskrævende aktiviteter, herunder bosætning, landbrug, infrastruktur og energiforsyning. Samtidig har vi et stadig mere akut behov for at øge arealet til natur og biodiversitet.

I 2017 fandt Teknologirådet frem til, at alle vedtagne planer og mål for anvendelsen af Danmarks areal tilsammen ville komme til at fylde 130-140% af Danmarks areal.⁸ Siden er arealbehovet ikke blevet mindre. Kommunernes Landsforening har kortlagt interesserne, som de danske arealer er underlagt og konkluderer på den baggrund, at 99,7% af det danske areal er omfattet af interesser, som kommunerne skal tage højde for i deres planlægning.⁹

De Økonomiske Råd angiver, at der i perioden 2009-2021 er bygget mere i områder, som er i risiko for at blive ramt af oversvømmelse, end i områder uden risiko herfor.

Kilde: De Økonomiske Råd. (2023). *Økonomi og miljø 2023. Rapport fra formandskabet.*

Der er mange forskellige aktører og fagligheder på spil, når det kommer til anvendelsen og forvaltningen af det danske landareal. Stat, kommuner, erhverv og borgere har hver deres forskelligartede krav og behov. I nogle tilfælde er interesserne i direkte modstrid med hinanden. Det stiller krav til særligt kommunernes forvaltning af, hvordan vi bedst planlægger og organiserer vores by- og landskabelige rum med øje for kvalitet – herunder holdbarhed, brugbarhed og skønhed – i afvejningen af interesser og hensynet til natur og biodiversitet.

Øget koordination, design- og scenarieafprøvning i planlægningen på lokalt, kommunalt, regionalt og nationalt niveau samt tværgående multifunktionelle løsninger er nødvendige, hvis vi skal honorere de mange krav på en måde som er funktionel, strategisk og attraktiv. Løsningerne skal optimeres og besidde en merværdi – så der kan spares på det sparsomme areal.

Det landskabsarkitektoniske blik bidrager særligt til dette. Eksempelvis når der byudvikles og klimasikres på samme tid, og hvor natur tænkes rekreativt ind i byrummene. Når der opsættes vindmøller, og arealerne under giver plads til øget biodiversitet, eller når VE-anlæg placeres nænsomt i landskabet af hensyn til lokalbefolkningen og landskabets udtryk generelt.

⁸ Fonden Teknologirådet. (2017). *Prioritering af Danmarks areal i fremtiden.*

⁹ Kommunernes Landsforening. (2024). *Ny kortlægning af Danmarks arealer: Kommunal planlægning er en kompleks opgave.*

Uden denne form for arkitektonisk kvalitet som bevidst metodisk redskab og helhedstænkning i planlægningsløsningen og landskabsforvaltningen øges sandsynligheden for, at det begrænsede areal blot fordeles mellem ensidige anvendelsesformer og ikke udnyttes bedst muligt. Dette kan medføre, at bygninger eller anlæg ikke placeres optimalt i forhold til landskabet eller optager unødigt meget plads på bekostning af natur og biodiversitet. Det kan også medføre, at landskaber og skellet mellem by og land bliver usammenhængende, hvilket går ud over kvaliteten af vores landskaber, byer og natur.

Kommunerne konkurrerer om at tiltrække borgere og arbejdspladser. Dette kan resultere i unødigt stort forbrug af vores begrænsede areal. Særligt i kommuner, som er udfordret af befolkningstilbagegang og de direkte økonomiske konsekvenser denne medfører, er der en større risiko for, at der handles kortsigtet ud fra et planlægningsmæssigt perspektiv. Det kan både resultere i øget byspredning på bekostning af det åbne land, og i at boliger placeres i områder, som er klimaudsatte.

Den grønne omstilling med mere plads til naturen kræver en øget bevidsthed og større helhedstænkning på vores arealanvendelse.

Ekspertgruppen vil i sin hvidbog for en ny national arkitekturpolitik adressere:

- Hvilke redskaber og strukturer, der kan understøtte koordinering på tværs af kommuner og regioner mv. i prioriteringen af interesser i arealanvendelsen generelt, samt styrke kvaliteten i den måde vi rumligt/arkitektonisk/planmæssigt organiserer interesserne i det åbne land.

BOLIGER TIL FREMTIDEN

BOLIGER TIL FREMTIDEN

Hvordan og hvor vi bor, er under forandring. Fremtidens boliger skal være med til at understøtte samfundets bæredygtige udvikling.

Ekspertgruppen har i arbejdet med indsatsområdet om boliger til fremtiden udvidet sit fokus fra det almene boligområde til et bredere fokus på, hvordan vi bor. Dette som konsekvens af, at boligen vedrører os alle.

Den langsigtede kvalitet af vores boliger og boligområder kræver et kontinuerligt fokus på ressourceforbrug, adfærd og livsstil. Det stiller krav om, at udbuddet af boliger og boligområder honorerer grundprincipperne for arkitektonisk kvalitet og understøtter drømmen om det gode liv. Holdbarhed, brugbarhed og skønhed skal med fornyet fokus tænkes ind i måden, vi bor på i fremtiden.

I det følgende behandles tre centrale udfordringer: Vores boligers høje ressourceforbrug, vores bosætningsmønstre, som bl.a. bidrager til, at vi mødes mindre på tværs af sociale skel, samt den almene sektors uforløste potentiale til at vise vejen for fremtidens boligbehov.

BOLIGERNES RESSOURCEFORBRUG ER FOR HØJT

Vores boliger bidrager i høj grad til byggeriets ressourceforbrug og klimabelastning. Både i forbindelse med materialeudvinding og opførelse, men også i forbindelse med driften af bygninger/husholdningerne.

Danmark har et højt boligforbrug forstået som antal m² per person. Gennem de seneste 50 år er den gennemsnitlige boligstørrelse vokset, og vores livsstil samt krav til komfortniveau er steget. Samtidig er der stadig flere, som vælger at bo alene: Mange flytter tidligt hjemmefra, flere bliver skilt. Det medfører, at såvel antallet af boliger som boligarealet per beboer er stigende. Dertil lægges boligforbruget til de 200.000 sommer- og fritidshuse.

Boligarealet i dag er den faktor, som umiddelbart har størst indflydelse på de samlede CO²-udledninger og ressourceaftryk fra byområder. Flere kvadratmeter kræver flere byggematerialer i opførelsen og et højere energiforbrug i brugsfasen til opvarmning og elforbrug.¹⁰ Der kan dog kompenseres for dette ved at bygge nul-emissionshuse eller regenerativt, men det sker kun i begrænset omfang.

Bebyggelsestypen, eksempelvis parcelhus, rækkehus eller etagebolig, har også en effekt på CO²-udledningen, hvor førstnævnte udleder mere end den dobbelte mængde CO² i forhold til de to andre typer.¹¹

Dertil kommer, at vores energiforbrug stiger. Det sker på trods af, at vi energirenoverer og effektiviserer vores bygninger og boliger og bygger lavenergihuse. Der er nemlig en tendens til, at komfortkravet stiger i takt med, at boligernes isoleringsevne forbedres (den såkaldte rebound-effekt).

I dag bygges mange boliger ud fra en forestilling om, at det gode liv inkluderer et stort hus, plads til bilen og stadig stigende komfortkrav. Boligbyggerier udgør derfor en udfordring for vores klimaaftryk, særligt hvis der ikke er opmærksomhed på de materialer, der bygges med, og på det efterfølgende ressource- og energiforbrug.

Ligeledes er familiemønstrene under forandring. Vi lever i mindre grad i klassiske familieenheder. Ofte bor vi færre sammen eller

Små huse rives ned til fordel for nye større huse. Siden 2015 er der årligt revet ca. 1.200 huse ned, som er erstattet af nye huse. BBR-data viser, at der rundt om i landet i perioden 2010-2021 er nedrevet et bygningsareal svarende til ca. 5,5 mio. m² og efterfølgende på de samme matrikler er nyopført 8,9 mio. m².

Kilde: Aalborg Universitet, BUILD. (2022). *Nedrivning af enfamiliehuse: Omfang og årsager* og BBR.

¹⁰ Aalborg Universitet, BUILD. (2022). *Nedrivning af enfamiliehuse: Omfang og årsager*.

¹¹ Viegand Maagøe for Concito og Region Hovedstaden. (2023). *Analyse af CO₂-udledningen for forskellige typer byudvikling*.

alene og har derfor i princippet ikke behov for de mange kvadratmeter. I højere grad viser der sig et behov for fleksibilitet til at tilpasse boligen til forskellige livssituationer og –faser.

Der mangler især et attraktivt og udbredt konkurrerende bud på fleksible boligformer, som honorerer efterspørgslen uden at efterlade et stort klimaaftryk.

Ekspertgruppen vil i sin hvidbog for en ny national arkitekturpolitik adressere:

- Hvordan vi kan understøtte bæredygtige boliger af høj arkitektonisk kvalitet og skabe fleksible boformer, der er økonomisk, klimamæssigt, og socialt bæredygtige.

8.

VI BOR BLANDT DEM, VI LIGNER, OG MØDES MINDRE PÅ TVÆRS AF SOCIALE SKEL

Samfundets sammenhængskraft og sociale bæredygtighed afhænger af, at vi kommer hinanden ved og bor og mødes på tværs af indkomstgrupper, samt sociale og kulturelle klasser.

Ifølge Københavns Kommune er der siden 2011 bygget 27.100 nye private lejeboliger i kommunen, hvilket svarer til ca. to tredjedele af de nybyggede boliger i kommunen. Fra 2013 til 2023 er der ifølge kommunen opført 5000 almene boliger.

Kilde: Københavns Kommune. (2022). *Boligredøgørelsen 2022* og Københavns Kommune. (2023). *Boligredøgørelsen 2023*.

I takt med markante prisstigninger på boliger særligt i og omkring de store byer, ses i stigende grad bl.a. nybyggede områder med dyre ejer- og lejeboliger, som appellerer til høje indkomstgrupper. På samme tid er mangfoldighed og trivsel i mange almene boligområder udfordret.

Der har gennem tiden været politiske tiltag og målsætninger i forhold til det byggede miljø med henblik på at understøtte den blandede by. Herunder kan fremhæves fokus på og tilskyndelse til forskellige boligtyper og den såkaldte 25%-regel i planloven, der giver nogle kommuner mulighed for at stille krav i nye lokalplaner om op til 25% almene boliger i områder til nybyggeri. Reglen bliver dog ikke altid udnyttet, eller kun udnyttet i begrænset omfang af de kommuner, som har muligheden.¹²

Udviklingen på boligmarkedet medfører både en ubalance mellem land og by jf. udfordring 4, men også inden for de større byer ses en tendens til opdeling i socioøkonomiske grupper i forskellige områder.

Vi bosætter os i stigende grad med og færdes blandt de, der ligner os selv. Det kan skabe ulighed i en lang række forhold fra økonomi og uddannelse til sundhed og trivsel og i sidste ende udfordre sammenhængskraften.

Når lokalplaner fastlægger rammerne for udvikling af nye og eksisterende boligområder i og omkring byerne, er der en opgave og udfordring i at sikre boliguddannelsens attraktivitet, arkitektoniske kvalitet og betalelighed. Uden det fokus, risikerer vi, at det alene vil være boliger, der giver et forholdsvist højt og risikofrit afkast for investorerne (fx dyre private lejeboliger), som kommer til at dominere vores boligmasse.

¹² Bolig- og Planstyrelsen. (2021). *Evaluering af planloven m.v. 2021*.

Det er en udfordring at få alle hensyn til at mødes. Særligt i de store byer benytter danskerne en større del af deres disponible indkomst på at bo, også beskrevet som boligbyrden.¹³

En undersøgelse fra Rockwoolfonden om bosætningen i Danmark i et 35-årigt perspektiv viser, at beboere med samme karakteristika klumper sig mere sammen inden for bestemte boligområder i de større byer, og at den boligmæssige segregering af socioøkonomiske grupper er højere i bykommuner end yderkommuner.

Kilde: Rockwool Fonden. (2022). *Bosætning i Danmark - i et 35-årigt perspektiv*.

Kommuner har i dag få værktøjer til at arbejde med mangfoldighed i boligudbuddet og dermed afbøje konsekvenserne af de stadigt mere segregerede områder. Der er eksempler på ressourcekrævende nedrivning af eksisterende boligmasse og gentænkning af infrastruktur og funktioner i områderne. Mulighederne for at stille krav til variation i boligudbuddet er dog generelt begrænsede.

Gentænkning af både eksisterende og nye boligområder kræver muligheder, der både indtænker ressourceforbrug af hensyn til miljø, klima og økonomi samt understøttelse af den sociale sammenhæng. Herunder kvaliteten af rum mellem bygningerne til rekreative og fællesskabsorienterede formål, tilskyndelse til bevægelse, nærhed til sundhedstilbud mv. Dette kræver nutidige redskaber til inddragelse af borgere og brugere i processen med at udvikle boligområder.

Der skal desuden tænkes i helheder og skabes forbindelser på tværs af boligområder for at sikre møder på tværs af sociale og kulturelle skel. I belastede boligområder findes eksempler på, at en styrkelse af områdets stedsspecifikke kvaliteter kan tiltrække nye beboere og derved øge mangfoldighed og udveksling mellem befolkningsgrupper. Eksemplerne omfatter øget istandsættelse og transformation af eksisterende bygningsmasse samt fortætning (f.eks. nye ejerboliger i Tingbjerg). De rummer dog også væsentlige udfordringer ift. det eksisterende regelkompleks (f.eks. plan- og bygge lov).

Ekspertgruppens hvidbog til en ny national arkitekturpolitik vil adressere:

- Hvordan vi kan skabe attraktive boligområder, der understøtter fællesskab, sundhed og trivsel på tværs af sociale grupper.

¹³ Økonomiministeriet. (2024). *Økonomisk redegørelse*.

9.

VORES ALMENE BOLIGER RUMMER ET UFORLØST POTENTIALE

Danmark er kendt for fremsynet alment boligbyggeri af høj arkitektonisk kvalitet. Også i dag rummer den almene sektor et stort potentiale for at skalere et bæredygtigt boligbyggeri, som imødekommer fremtidens boligbehov og understøtter trivsel, sundhed, fællesskaber og natur inden for en økonomisk bæredygtig ramme. Potentialet er dog endnu ikke fuldt forløst.

Det samlede antal boliger i Danmark er næsten 3. mio., hvoraf ca. 643.000 boliger er almene. Der bor godt 1 mio. borgere i det almene. Der er en overvægt af helt unge og ældre i de almene boliger.

De almene boliger udgør godt 20% af Danmarks samlede boligmasse, hvilket gør den til den næststørste boligsektor, efter ejerboliger (48%).

Kilde: Boligstat.dk (boligbestand) og Danmarks Almene Boliger (BL). (2023). *Sundheds-tilstanden blandt beboere i almene boliger.*

Den almene boligsektor opfylder en vigtig funktion i det danske velfærdssamfund, fordi den leverer boliger, som er til at betale og af høj kvalitet, til godt 1 mio. borgere. Dette kan lade sig gøre, fordi sektoren har lovgivningsmæssige rammer, der sikrer en langsigtet investering i boliger, som er drevet non-profit, og som alle borgere har lige ret til at skrive sig op til.

Samtidig er den almene boligsektor også forpligtet til at løse en række vigtige boligsociale opgaver for borgere med særlige behov. Kommunerne har anvisningsret til en fjerdedel af de almene boliger. På denne måde bidrager den almene boligsektor til at understøtte en blandet by. Det stiller dog også høje krav til boligerne og boligområdernes kvalitet.

Den almene boligsektor er historisk gået forrest og har skabt boliger og boligområder af høj kvalitet med fokus på gode livsrammer, bl.a. med hjælp fra tidens fremmeste arkitekter og byggetekniske løsninger.

Også i dag rummer den almene sektor særligt i kraft af sin størrelse et potentiale i forhold til at udvikle, skalere og inspirere til nye universelle løsninger for fremsynet boligbyggeri af høj arkitektonisk kvalitet til fremme af trivsel og sundhed for alle.

Den almene sektor er underlagt et regelsæt, der både indeholder et mulighedsrum for innovation og udvikling, men som også har visse begrænsninger. Herunder i forhold til mulighed for transformation af eksisterende byggeri til almene boliger, prioritering af boligarealer til fællesskaber samt håndtering af overflødige almene boliger såsom tomme ældreboliger i landdistrikterne. Derudover har stigende priser, særligt i København, udfordret de almene boligselskabers økonomiske råderum i forhold til maksimumbeløbet for støttet byggeri.

Hvis den almene boligsektors potentiale som udviklings- og skaleringsmotor for fremtidens boliger og boligområder skal indfries,

kræver det en visionær tilgang og tryktestning af de rammer, som boligselskaberne opererer indenfor.

Ekspertgruppens hvidbog til en ny national arkitekturpolitik vil adressere:

- Hvordan den almene boligsektors innovationskraft kan styrkes og gives fornyet fokus med henblik på udvikling af bæredygtige boliger og boligområder, som skaber gode rammer for trivsel og sundhed, fællesskaber, naturfølelse og adgang til grønne rekreative uderum.

LITTERATURLISTE

BÆREDYGTIG ARKITEKTUR I ET HELHEDSPERSPEKTIV

- **Byggeriets Handletank for Bæredygtighed.** (2024). *Bygge- og anlægssektorens handleplan på vej mod bæredygtighed i byggeriet.*
- **Biodiversitetsrådet.** (2022). *Årsrapport 2022. Fra tab til fremgang.*
- **Biodiversitetsrådet.** (2023). *Årsrapport 2023. Mod robuste økosystemer.*
- **Concito.** (2023). *Biodiversitetens betydning for fremtidens arealanvendelse.*
- **Concito.** (2024). *Naturbaserede byer.*
- **Danske Handicaporganisationer.** (2024). *Sammen mod en tilgængelig fremtid.*
- **McHarg, Ian.** (1969). *Design with Nature.*
- **Regeringens klimapartnerskaber, Bygge- og anlægssektoren.** (2020). *Anbefalinger til regeringen fra Klimapartnerskabet for bygge- og anlægssektoren.*
- **Stigsdotter, Ulrika K. m.fl.** (2011). *SUSY Grøn: Brug af grønne områder og folkesundhed i Danmark.*
- **Strateginetværk for Bæredygtigt Byggeri.** (2023). *BR18 og bæredygtighed – 12 dilemmaer fra byggeriets praksis.*
- **Strateginetværk for Bæredygtigt Byggeri.** (2024). *Bæredygtighed i snitfladerne mellem planlov og byggelov.*

AKTIVE BYMIDTER OG REVITALISEREDE LANDSBYER

- **Concito.** (2023). *Danmarks arealer – Danmarks fremtid.*
- **Danmarks Statistik.** (2023). *Befolkningsfremskrivninger 2023-2070.*
- **Danmarks Statistik.** (2023). *Nyt fra Danmarks Statistik 1. juni 2023 - Nr. 190.*
- **De Økonomiske Råd.** (2023). *Økonomi og miljø 2023. Rapport fra formandskabet.*

- **Erhvervsministeriet.** (2024). *Bæredygtige og levende bymidter.*
- **Fonden Teknologirådet.** (2017). *Prioritering af Danmarks areal i fremtiden.*
- **Kommunernes Landsforening.** (2024). *Ny kortlægning af Danmarks arealer: Kommunal planlægning er en kompleks opgave.*
- **Partnerskab for Levende Bymidter, Bolig- og Planstyrelsen.** (2021). *Anbefalinger til stat, kommune og erhvervsliv.*
- **Partnerskab for Levende Bymidter, Bolig- og Planstyrelsen.** (2021). *Rapport om levende bymidter.*

BOLIGER TIL FREMTIDEN

- **Bolig- og Planstyrelsen.** (2021). *Evaluering af planloven m.v. 2021.*
- **Boligstat.dk (boligbestand) og Danmarks Almene Boliger (BL).** (2023). *Sundhedstilstanden blandt beboere i almene boliger.*
- **Danmarks Almene Boliger (BL).** (2023). *Fakta og tal: Boliger.*
- **Københavns Kommune.** (2022). *Boligredøgørelsen 2022.*
- **Københavns Kommune.** (2023). *Boligredøgørelsen 2023.*
- **Rockwool Fonden.** (2022). *Bosætning i Danmark – i et 35-årigt perspektiv.*
- **Viegand Maagøe for Concito og Region Hovedstaden.** (2023). *Analyse af CO2-udledningen for forskellige typer byudvikling.*
- **Økonomiministeriet.** (2024). *Økonomisk redegørelse.*
- **Aalborg Universitet, BUILD.** (2022). *Nedrivning af enfamiliehuse: Omfang og årsager.*